

Türk Anayasa Hukukunda Yasama Dokunulmazlığı

Öğr Gör. Kaan Düzdemiir

Girne Amerikan Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Kamu Hukuku Girne, KKTC

kaanduzdemir@gau.edu.tr

ORCID Code: 0000-0001-9083-3978

(Received: 11 July 2025, Accepted: 21 July 2025)

(5th International Conference on Scientific and Innovative Studies ICSIS 2025, July 15-16, 2025)

ATIF/REFERENCE: düzdemir, K. (2025). Türk Anayasa Hukukunda Yasama Dokunulmazlığı, *International Journal of Advanced Natural Sciences and Engineering Researches*, 9(7), 207-211.

Özet-Demokratik bir ülkenin vatandaşları olan bireyler, siyasi düşüncelerini sağlıklı şekilde devlet yönetimine yansıtmak istemeleri en doğal haklarıdır. Bu isteğin bir sonucu olarak temsili demokrasi dediğimiz kavram ortaya çıkmıştır. Temsili demokrasi, bireylerin oy vermek suretiyle belirledikleri temsilciler aracılığı ile savundukları siyasi görüşlerinin siyasi arenada en iyi şekilde ifade edilmesi bakımından bir araçtır. Ülkemizde, temsili demokrasi uygulanmaktadır. Yani, vatandaşların oyları ile seçilen milletvekilleri, meclis çatısı altında vatandaşların siyasi görüşlerini devlet yönetiminde uygulamaya çalışmaktadırlar. Bu çalışmalarını da sağlıklı ve demokratik bir ortamda sürdürmeleri son derece önem arz etmektedir. Dolayısıyla, vatandaşların siyasi fikirlerini yansıtan milletvekillerinin başta ifade özgürlükleri olmak üzere yasama faaliyetlerinin engellenmemesi hususu son derece önemlidir. Milletvekillerinin her türlü baskıdan ve mesnetsiz bir itham altında kalma korkusu olmadan kendilerine oy veren veya vermeyen vatandaşların sorunlarını meclis çatısında altında yansıtma demokratik bir devlette olmazsa olmaz bir unsurdur. Anayasa koyucu da bu gerekçeler ışığında düşünmek suretiyle Anayasamızın 83. maddesinde yasama dokunulmazlığı başlığı altında bu hususu düzenlemiştir. Bu başlık altında yasama dokunulmazlığı ve yasama sorumsuzluğu kavramları düzenlenmiştir. Yasama sorumsuzluğu, milletvekillerinin meclis içinde veya dışında sarf ettikleri sözlerden dolayı hukuki ve cezai sorumluluklarının gündeme gelmemesi açısından önemlidir. Buna karşın yasama dokunulmazlığı ise milletvekillerinin kural olarak suç teşkil eden fiillerinden milletvekili sıfatına haiz oldukları süre boyunca yargılanmamaları yani yasama faaliyetinin kesintiye uğramaması amacıyla uygulanan bir müessesedir. Bu iki müessese anayasamızın 83. Maddesinde yasama dokunulmazlığı başlığı altında düzenlenmiştir. Bu çalışmamızda yasama dokunulmazlığının önemini ve anayasamızda düzenlenen hükümler çerçevesince ifade ettiği anlamın ne olduğunu ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yasama Dokunulmazlığı, 1982 Anayasası, Milletvekili, Türkiye Büyük Millet Meclisi.

I. GİRİŞ

Demokratik devletlerinin tamamında vatandaşların siyasi fikirlerini temsil eden milletvekillerinin, görevlerini yaparken her türlü iftira ve gereksiz suçlamalara maruz kalmalarını engellenmiştir. Nitekim

vatandaşları temsil eden milletvekillerinin görevlerini kesintisiz ve hiçbir baskı altında kalmadan ifa etmeleri, demokratik bir devlette vatandaşların haklarının siyasi iktidara karşı korunması bakımından önemlidir. Gerçektende, bir ülkenin meclisi bulunsa bile içerisinde milletvekili olmadan o meclis sıradan bir binadan farksız hale gelir. Ya da muhalefet milletvekillerinin muhatap oldukları asılsız suçlamalar ile görevlerini ifa etmelerine olanak sağlanmazsa demokratik düzen bozulur. Demokrasi sadece kâğıt üzerinde yer alan bir kelimeden ibaret hale gelir. Bu ihtimalleri düşünen anayasa koyucu, Anayasamızda milletvekillerinin yasama dokunulmazlığına ilişkin hükümler vasıtasıyla, milletvekillerini görev süreleri boyunca her türlü asılsız ithama karşı korumuştur. Nitekim, bu koruma son derece önemlidir. Eğer ki anayasamızda yasama dokunulmazlığına ilişkin bir hüküm bulunmasaydı, belirli bir siyasi partiye mensup olan ve halkın oyuyla seçilen milletvekilleri iftiralara ve kumpaslara maruz bırakılmak suretiyle görevlerini ifa edemeyecekleri bir hale gelme ihtimalleri kuvvetle muhtemel gündeme gelecektir. (Özgen,1960:252). Dolayısıyla, anayasamız belirli istisna durumlar haricinde, milletvekillerinin gerçekleştirmiş oldukları fiillerden dolayı ceza muhakemesi hukukunda belirtilen belirli koruma tedbirlerinden muaf tutmuştur. Ek olarak, anayasa koyucunun ifade ettiği bu müessesinin asıl amacı, milletvekillerinin görevleri süresince, özgürlüklerinden alıkonulmamasıdır. Bu çalışmamızda, yasama dokunulmazlığına ilişkin hususları detaylı bir şekilde ifade ettikten sonra yasama dokunulmazlığının istisnalarının neler olduğundan bahsedeceğiz.

II. MİLLETVEKİLİĞİ SIFATI NE ZAMAN KAZANILIR?

Bir kimsenin yasama dokunulmazlığı müessesesinden yararlanması için milletvekili sıfatına haiz olması gerekmektedir. Yasama dokunulmazlığının hangi andan itibaren uygulanacağı meselesinin belirlenmesi açısından, bir kimsenin hangi anda milletvekilliği sıfatını kazandığının belirlenmesi gerekir. Dolayısıyla burada sorulması gereken asıl soru şudur, milletvekilliği sıfatı ne zaman kazanılır? Öğretide bu konuda birden çok görüş bulunsa bile, Yüksek Seçim Kurulu tarafından ilgiliye milletvekilli seçildiğine dair mazbatanın verildiği an, milletvekili sıfatına haiz olduğuna ilişkin görüş ağır basmaktadır (Tanör ve Yüzbaşıoğlu,2001:234). Bir başka görüş ise, milletvekili aday olan kişinin Yüksek Seçim Kurulundan, milletvekili seçildiğine dair mazbatayı almadan önce il seçim kurulunca düzenlenen milletvekilliği seçim sonuçları uyarınca ilgili kişinin aday olduğu bölgeden milletvekili seçilmesi durumudur. Bu durumun mevcut olması durumunda, ilgili kişinin mazbata almadan önce milletvekili sıfatına haiz olduğu kabul edilmelidir (Neziroğlu,2008:329). Dolayısıyla bu görüş uyarınca aday olan kişinin milletvekilliği sıfatına haiz olması için il seçim kurulunca düzenlenen tutanağın varlığı yeterli olacaktır.

Her ne kadar öğretide baskın olan görüş ilk görüş ise de kanaatimizce her iki görüşünde kabul edilmesi durumunda hakkaniyetli bir sonuç ortaya çıkmayacaktır. Kanımızca bir kimsenin milletvekilliği sıfatı, il seçim kurulu tarafından düzenlenen tutanak ile belirli hale gelmektedir. Bu açıdan ikinci görüşe katılmakla birlikte, ilgili adayın milletvekilliği sıfatını kazanması açısından il seçim kurulu tarafından düzenlenen tutanağın kurucu bir işlem olmadığı düşüncesindeyiz. Bir başka deyişle, milletvekilliğinin sıfatının açıklanması hadisesi yani ilgili özel hukuk terminolojisiyle ifade etmek gerekirse durumun açıklayıcı yani ihdasi işlem olarak il seçim kurulunun düzenlediği mazbatanın bir anlam ifade ettiğini kabul etsek bile milletvekilliği sıfatının kazanılması hususunda kurucu işlem olarak kabul edilmesi mümkün değildir. Gerçektende milletvekillerini belirleyen kişiler oy vermeye yetkin olan vatandaşlardır. Vatandaşın oy kullanma fiili, aday olan kişilerden kimin milletvekili olması istediğine dair iradesini ifade eder. Dolayısıyla, vatandaş ilgili milletvekiline oyunu attığı an iradesini yansıtmış olur. Milletvekilleri vatandaşların oyları sonucunda bu sığata haiz olduklarına göre, vatandaşın oy kullanma anı ilgili milletvekilliği sıfatının kazanıldığı an olarak kabul etmek isabetli olacaktır. Buna karşın, milletvekilliği sıfatının kamuoyuna bildirilmesi anı yani açıklayıcı irade beyanı ise il seçim kurulu tarafından tutanak düzenlenmesine ilişkin işlemin yapıldığı an olarak kabul edilebilir. Dolayısıyla, milletvekili sıfatının kazanılması anı ile bu sıfatın kamuoyuna açıklanması yani bildiricilik unsuruna ilişkin işlemlerin ayrı ayrı değerlendirilmesi isabetli olacaktır. Kısaca ifade etmek gerekirse kanaatimizce bir kimsenin milletvekilliği sıfatını kazandığı an, vatandaşların fiilen oy kullandığı andır.

III. YASAMA DOKUNULMAZLIĞININ KAPSAMI VE HUKUKİ NİTELİĞİ

Yasama dokunulmazlığı, milletvekillerini görevlerini hiçbir baskı altında olmadan özgürce yerine getirmelerini sağlayan, özellikle yürütme ve idare tarafından asılsız soruşturmalara maruz kalmamaları açısından düzenlenen bir kurumdur (Gözler,2011:783). İlk bakışta bu uygulamanın eşitlik ilkesine aykırı olduğu göze çarpsa bile milletvekilleri için öngörülen bu özel durum milletvekillerinin şahsi menfaatlerini korumak amacıyla değil milletvekillerine oy vermiş vatandaşların iradelerini korumak amacıyla düzenlenmiştir. Bir başka deyişle, bu müessesinin düzenlenmesinde milletvekillerinin kişisel yararı gözeticilmez, kamu yararı gözeticilir (Teziç,2018:447).

Milletvekilliği sıfatına haiz olan kişiler, anayasamızın 83.maddesi uyarınca yasama dokunulmazlığından yararlanırlar. İlgili hüküm şu şekildedir:

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, Meclis çalışmalarındaki oy ve sözlerinden, Mecliste ileri sürdükleri düşüncelerden, o oturumdaki Başkanlık Divanının teklifi üzerine Meclisce başka bir karar alınmadıkça bunları Meclis dışında tekrarlamak ve açığa vurmaktan sorumlu tutulamazlar.

Seçimden önce veya sonra bir suç işlediği ileri sürülen bir milletvekili, Meclisin kararı olmadıkça tutulamaz, sorguya çekilemez, tutuklanamaz ve yargılanamaz. Ağır cezayı gerektiren suçüstü hali ve seçimden önce soruşturmasına başlanılmış olmak kaydıyla Anayasanın 14 üncü maddesindeki durumlar bu hükmün dışındadır. Ancak, bu halde yetkili makam durumu hemen ve doğrudan doğruya Türkiye Büyük Millet Meclisine bildirmek zorundadır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyesi hakkında, seçiminden önce veya sonra verilmiş bir ceza hükmünün yerine getirilmesi, üyelik sıfatının sona ermesine bırakılır; üyelik süresince zamanaşımı işlemez.

Tekrar seçilen milletvekili hakkında soruşturma ve kovuşturma, Meclisin yeniden dokunulmazlığını kaldırmasına bağlıdır.

Türkiye Büyük Millet Meclisindeki siyasi parti gruplarınca, yasama dokunulmazlığı ile ilgili görüşme yapılamaz ve karar alınamaz.

Görüldüğü üzere, milletvekili sıfatına haiz olan kişiler, kural olarak meclis kararı olmadan tutulamaz, tutuklanamaz, yargılanamaz ve sorgulanamaz. Ceza Muhakemesi Kanunu'nda düzenlenen bu usul işlemleri kural üzere milletvekilleri açısından uygulama alanı bulmaz. Bu durumun istisnaları da mevcuttur. Öncelikle, bir milletvekili hakkında isnat edilen bir suç varsa ilgili soruşturma savcısı tarafından fezleke hazırlanır ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına bildirilir. Meclis Başkanı, ilgili fezlekeyi genel kurulda milletvekillerine ilan eder. Buradan da anlaşıldığı üzere milletvekili hakkında soruşturma işlemi, yasama dokunulmazlığının kapsamına girmemektedir. Daha sonra ilgili fezleke, anayasa komisyonu ve adalet komisyonundan oluşan karma komisyona havale edilir (Arslan,2021:96). Komisyon sürecinin ardından, komisyon ilgili raporu meclis başkanlığına iletir. Meclis Başkanı, genel kurulda komisyon raporunu milletvekillerine bildirir. Bu bildirilen raporda ve daha önce hazırlanmış olan fezlekede yer alan suçlarla sınırlı olmak kaydıyla, ilgili milletvekilinin dokunulmazlığının kaldırılması amacıyla genel kurulda oylama gerçekleştirilir. Dokunulmazlığın kaldırılması talebi mecliste basit çoğunluk ile kabul edilirse, ilgili milletvekilinin raporda ve fezlekede kendisine isnat edilen suç ile sınırlı olmak üzere dokunulmazlığı kaldırılır (Atar,2009:213-214). Görüldüğü üzere, milletvekillerinin dokunulmazlığının kaldırılması meclis genel kurulunda basit çoğunluk ile alınan bir karara bağlıdır. Böylece yasama dokunulmazlığı kaldırılan milletvekili hakkında, yasama dokunulmazlığı kapsamına giren ve uygulanması yasak olan usul işlemleri uygulama alanı bulabilecektir.

Bu husus eleştiriyeye açıktır. Kanaatimizce, milletvekilliğinin düşürölmesine kadar gidebilecek bu sürecin, meclis genel kurulun basit çoğunluk ile alacağı bir kararın neticesine bırakılmaması gerekmektedir. Yani yasama dokunulmazlığının kaldırılması için gerekli olan çoğunluk, nitelikli çoğunluk olmalıdır.

Yasama dokunulmazlığının kaldırılması kararı üzerine, dokunulmazlığı kaldırılan milletvekili veya bir başka milletvekili 7 gün içerisinde Anayasa Mahkemesi'ne, bu kararın iptal edilmesi amacıyla başvurabilir. Anayasa Mahkemesi, ilgili talebi 15 gün içinde sonuçlandırmalıdır. Kanaatimizce, burada belirtilen 15 günlük süre zorunlu bir süre olmalıdır. Gerçektende gelecekte milletvekilliğinin düşürölmesi sonucunu doğurabilecek kadar önemli bir kararın iptali hakkında gecikmeksizin karar verilmesi, hem hukuk devleti ilkesinin bir gereğidir hem de ilgili milletvekilinin psikolojik olarak kendisini rahat hissedip yasama faaliyetlerine odaklanabilmesi açısından önemlidir.

IV. YASAMA DOKUNULMAZLIĞININ UYGULAMA ALANI BULMADIĞI DURUMLAR

Yasama dokunulmazlığının uygulanmasına ilişkin iki adet istisnai durum bulunmaktadır. Bu durumlardan ilki, milletvekiline hakkında seçimden önce soruşturulmasına başlanılmış olmak şartı ile anayasanın 14.maddesinde belirtilen fiillerden bir veya birçoğunun isnat edilmesidir. Bu fiillerin neler olduğunu sağlıklı bir şekilde değerlendirmek açısından anayasanın 14.maddesini incelememiz gerekmektedir. İlgili hüküm şu şekildedir:

Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbirisi, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı ve insan haklarına dayanan demokratik ve lâik Cumhuriyeti ortadan kaldırmayı amaçlayan faaliyetler biçiminde kullanılamaz.

Anayasa hükümlerinden hiçbirisi, Devlete veya kişilere, Anayasayla tanınan temel hak ve hürriyetlerin yok edilmesini veya Anayasada belirtilenden daha geniş şekilde sınırlandırılmasını amaçlayan bir faaliyette bulunmayı mümkün kılacak şekilde yorumlanamaz.

Bu hükümlere aykırı faaliyette bulunanlar hakkında uygulanacak müeyyideler, kanunla düzenlenir.

Göröldüğü üzere, ilgili hüküm genel olarak devletin bağımsızlığına ve bireylerin temel haklarına ilişkin saldırıların hukuk düzeni tarafından korunmayacağını ifade etmektedir. Kanaatimizce, yasama dokunulmazlığının istisnası olan bu hükmün uygulama alanı bulması için yenilenmesi gerekmektedir. Gerçektende, yasama dokunulmazlığının istisnası olan bu hükümde herhangi bir suç tipi gösterilmemiştir. Buna ek olarak, herhangi bir müeyyide de belirtilmemiştir. Suç ve cezada kanunilik ilkesi gereğince,14.maddeyi gerekçe göstermek suretiyle bir milletvekilinin yasama dokunulmazlığından yararlanmasının önüne geçilmesi durumu hukuk devleti ilkesine aykırılık teşkil edeceği gibi keyfiliği de yol açacaktır (Döner,2004:60).

Yasama dokunulmazlığının uygulanmayacağı ikinci istisna ise, ağır cezayı gerektiren suçüstü halidir. Bu ifadeden anlaşılması gereken nedir? Bir milletvekili hakkında meclis kararı olmadan yasama dokunulmazlığına ilişkin hükümlerin uygulanmaması için ilgili milletvekiline isnat edilen suçun, ağır ceza mahkemesinin görev alanına giren bir suç olması gerekmektedir. Buna ek olarak, milletvekili hakkında hazırlanan soruşturma dosyasında ilgili suçun, hiçbir şüpheye yer bırakmayacak şekilde suçüstü halinin tespit edilmiş olması zorunludur. Bu iki şartın bir arada bulunması durumunda, ilgili milletvekili yasama dokunulmazlığından faydalanamaz.

Son olarak şunu da ifade etmek gerekir ki, yukarıda ifade edilen iki istisna durumun gerçekleşmesi durumunda ilgili milletvekilinin dokunulmazlığı başkaca bir karara gerek olmadan re 'sen ortadan kalkmış olur. Yani bu milletvekili hakkında, yasama dokunulmazlığı kapsamında yasak olan usuller uygulama alanı bulamayacaktır.

V. SONUÇ

Tarihsel süreçlerde, parlamentoda temsil edilen milletvekilleri mevcut siyasi iktidarın mesnetsiz baskıları sonucunda görevlerini icra edememe tehlikesi altında kalmışlardır. Bu tehlikenin ortaya çıkması sebebiyle, anayasalarda milletvekilleriyle ilişkin bir koruma mekanizması öngörülmüştür. Anayasamızda ise bu husus yasama dokunulmazlığı müessesesi ile düzenlenmiştir. Yasama dokunulmazlığı, bir milletvekilinin haksız ithamlara maruz kalmak suretiyle tutulma, tutuklama, yakalanma ve yargılanma işlemlerinden muaf olmasını sağlamaktadır. Tabi ki, bu durumun istisnaları da mevcuttur. Öncelikle, yasama dokunulmazlığının meclis tarafından kaldırılması durumunda ilgili milletvekili anayasamızda belirtilen ceza usul işlemlerine karşı korunmasız kalacaktır. Bir başka istisna ise, milletvekilliği sıfatının kazanılmasından önce ilgili kişi hakkında anayasanın 14.maddesinde belirtilen durumlarla ilgili soruşturma açılması durumudur. Son istisna ise, milletvekilliği sıfatına haiz olunduktan sonra ağır cezayı gerektiren suçüstü halinin mevcut olması durumudur. Bu üç istisnai durumda, ilgili milletvekili yasama dokunulmazlığından faydalanamayacaktır. Görüldüğü üzere, yasama dokunulmazlığı demokratik devletlerde yasama faaliyetinin sağlıklı ve düzenli bir şekilde devam etmesi açısından son derece önemlidir.

KAYNAKÇA

- Arslan, M. (2021). Yasama dokunulmazlığı. Hasan Kalyoncu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 11(21), 71-105.
- Atar, Y (2009). Türk Anayasa Hukuku, Mimoza Yayınları, Güncelleştirilmiş 6.Baskı.
- Döner, A. (2004). Parlamenter Bağışıklıklar. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 8(1-2), 49-72.
- Gözler, K (2011). Anayasa Hukukunun Genel Teorisi, Cilt I, Ekin Basım Dağıtım, Bursa.
- Neziroğlu, İ (2008). Türk Parlamento Hukukunun Temel Kavramları, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Özgen, E. (1960). Yeni Anayasamız ve Milletvekili Dokunulmazlığı. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 17(1).
- Tanör, B ve Yüzbaşıoğlu, N (2001). 1982 Anayasasına göre Türk Anayasa Hukuku, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Teziç, E (2018). Anayasa Hukuku Genel Esaslar, Beta Yayınları, Yirmibirinci Basım.